سەردەمی گریانی بەڵقیس...سەردەمی گریانی هەموومان ... محەمەد تەها حوسێن

لە ڕێگەی عیشقەوە دنیایەك كە بە فەلسەفەی مردن بەڕێوە چوو و بەڕێوەدەچێ خۆیمان بۆ دووبارە نمایش دەكاتەوە، عیشق ئەوەندەی مردنمان بۆ دەكاتە بابەت بۆ سەربوردەی دوو عاشق و دوو شتی تر كە دەكرێ عاشقیش نەبن بەڵام بە هەڵە یا بە ڕاست شەیدا و عەوداڵی ژیانێكی تر بن، نیو ئەوەندە ژیانمان بۆ نانەخشێنێ، جەبار جەمال غەریبیش لەم ڕۆمانە تازەیدا” سەردەمی گریانی بەلقیس” بە چەندین شێوە و چەندین دەربڕین ئەم دوو چەمكەی ژیان و مردنەمان بۆ لە عیشقدا سیناریزە دەكا.
ئەگەر چی عیشق و خۆشەویستی دوو چەمك و دوو گۆڕاو و دوو بابەتی جودان لە فیكری سایكۆلۆژی و تەنانەت لە سایكایەتری(پزیشكی دەروونی) دا و لەم ڕۆمانەدا لە زۆر جێگادا تێكەڵاوی یەكتر بوون، بەڵام جەبار جەمال غەریب زۆر شارەزایانە كۆمەڵێك سیمبولی دەروونی و كۆمەڵایەتی و سیاسی و ئەدەبی و توراسی لە خەیاڵێكی فراوان و بە ئاگادا چنیوە، كردوونیەتە نەخشێكی جوان و زیندوو و هەر یەكەیان دەلالەتی نەك هەر ئەدەبیانە بگرە زانستیانەی خۆی لە شوێنی خۆی هەیە.

لەم ڕۆمانەدا شار وەك بابەتێكی سۆسیۆلۆژی و خەسڵەتی تاك و گرووپەكانیشیان وەك دیاردەگەلی سایكۆلۆژی وریایانە ناسێنراون، لە شارناسیی ڕۆماننووسدا سلێمانی وەك ئەو زەمەنەی یەكەم ڕووداوی تیا ڕوو دەدا تا ئەو كاتەی دوا وشەی ڕۆمان دەبێ بە قفلی داخستنی ڕووداوەكان دیمەن بە دیمەن و ساڵ بەساڵ وەك ئێمە مانان و ئەوانەش كە شایەتی ئەم زەمەنانە بوون لە وێنەی جیاجیادا بۆمان دەگوازرێتەوە، و هەولێریش بە هەمان شێوە لە هەنگاوی یەكەمی بەڵقیسەوە كە دایدەنێتە سەر ئەرزی سەیداوە و نزیك تانكیە ئاوەكەیەوە و بەرانبەر ماڵی مریەمە ڕەش تا دوا هەنگاوەكانی بەلقیس لە هەمان شوێن هەمان ئەو هەولێرەیە كە بینیومانە و لە وەسفی هەمە جۆردا وەك مێژوویەك و وەك جوگرافیایەك دێتەوە یادەوەری و زەینی هاوشاریەكانیەوە.

نەخشاندنەوەی شوێن لە خەیاڵی ڕۆماننووسدا یەكێكە لە زەحمەتترین

ئەرکەکانی نووسەر و سەرەکیترین بنەماکانی بنیاتنانی ئەم ڕەهەندەی هەرچی ڕووداوەکان هەیە لەوێ ڕوودەدەن، جەبار جەمال غەریب هەولێر و سلێمانی و بەغدامان لە سەرەتای هەشتاکانەوە تا زیاد لە سی ساڵێك دوای ئەوە بە هەموو گۆڕانکاریەکانیانەوە بۆ دەکاتە ئەو شوێنانەی کە لە ڕاستیشدا هەر وابوون و واش گەشەیان کرد یا بە مانایەکی پێچەوانە وێران بوون.
نەخشاندی شوێن لە خەیاڵدا بە تایبەت گەر بتەوێ ڕۆمانی لەسەر هەڵچنی وردەکاریەکی تۆبۆگرافی و ئەتمۆسفیرناسی و شارناسی و هونەریانەی بیناسازی شار و گەڕەکی گەرەکە و زەمەنیش لەو ناسینانەدا ناچێتە دەرەوەی شوێن چون هەردووکیان لەگەڵ یەکتر و بەسەر یەکەوە و بەکاریگەری کەسەکانی لەسەر زەوی و لەو کاتانەی تیایدا ژیاون کار لەیەکتر دەکەن.

سیمبولی بەغدا بە تێگەیشتنی من جگە لەوەی شوێنی ڕوودانی عەشقی جیاجیە و قوتابیانی کورد لەوێ دوور لە کەس و کار و دوور لە سەرزەمینی خۆیان لێی دەخوێنن و فێر دەبن، بە کاریگەری بێبەش بوونە هەمە جۆرەکانیان لە خۆشەویستی و عەشق و هاوڕێیەتی نێر و مێ و شتی تریشەوە دەبێتە ئەو شوێنەی هەم تیایدا عاشقەکان یەکدەگرن و هەمیش لەیەکتر جیادەبنەوە، دوو سیمبولەکەی کە نوێنەرایەتی هەولێر و سلێمانیش دەکەن لە بەغدا سەروەری ڕەش و برش و نیانی جوان و ناسك و خنجیلانەن.
هەمیشە بەغدا بۆ ئێمە ئەو شوێنە بووە تیایدا هەستمان بە خۆشەویستی نیشتیمان و شارەکانی خۆمان و ئینجا کەسەکانمان کردووە کە مەرج نیە لە سلێمانی یا هەولێر وەك دوو سیمبولی دیکە ئەو هێزەی کێشکردنمان بۆ یەکتر هەبووبێ.

بەغدا لەم ڕۆمانەدا هەم ڕاستیە و هەم بەکاربردنێکی میتافۆریانەشە، ڕاستیە چون عەشقێکی بێ ئاکامی تیا ڕوودەدات و کۆتاییەکەشی خۆکوشتن و خنکانێکە هەرگیز جارێکی تر نابنەوە ئەو دوو پەپوولەیەی دەست لە ملانێی یەکتر بوون، لە پاش ئەوەش عاشقەکان شاهیدی جموجۆڵی ناشیانەی شۆڕشگێڕانەی قوتابیان و هەندێکیان چوونەتە نێو ئۆرگانە قەدەغە سادە دیسپلینچیەکانەوە، میتافۆریشە چون بەغدا هەمیشە ئەو شوێنەیە و تا ئێستاش هەر هەوە کە تیایدا هەست و سۆزی هەم سۆزداری عاشقانە و هەم سیاسیانە و نەتەوەییمان بۆ یەکتر و بۆ کوردزەمین تیایدا جۆش دەدا.
پێموایە هەڵبژاردنی بەغدا مەدلوولێکی میتا عاشقانەشی هەیە و هەولێر و سلێمانیش وەك دوو شار بە هەمان شێوە هەم لە هەشتاکان

بەیەکەوە نەگونجانێکی کولتووریان لە نێواندا بوو و پەڕیبۆوە بواری نوکتەی نائاسایی و بەیەکتر هەڵشاخینی کۆمەڵایەتی و تەنانەت سیاسیشەوە، هەمیش لەم سەردەمەدا ئەم دوو شارە زۆر لە جاران زیاتر لەیەکتر ترازاون و کولتووورە لۆکاڵیە ناوچەییەکە لە جیاوازیە سرووشتیەکان زیاتری لەیەکتر دابڕیون و نەگونجانەکان جۆرێك لە گیانی دژکاری و زیانگەیاندن بەیەکتری لا تەشەنە پێکردوون و ئەمەش ئەنجامی ڕەفتار و هەڵسوکەوتی هەرزە عاشقە سیاسیەکانە کە سەرەتا لە بەغدا هەر لە ئامێزی یەکتر دابوون بەڵام سەرەنجام هەروەك میدیا بە نیانی دەگووت عاقڵانە خۆشەویستی نەکەی حەیاو نامووسی خۆت و کەس و کاریشت دەبەی،ئاوەهات بەسەر دێ.

ڕووداوەکانی ڕۆمان زۆربەیان شۆکاوین و تینی خۆیان لە ئینێرژی شۆکگرتووەکانەوە وەرگرتووە، یەکەم شۆك دەستدرێژی سێکسیکردنە سەر سەروەرە لە ئاودەستەکانی سینەما حەمرای هەولێردا لە سزای ئەوەی پشتە ملی کەسێکی لە پێش خۆی بە فیچقەیەکی ئۆرگازمیانە سواخداوە، ئەم کارە لای نەوزادی عەزەی نەجار تەنها بە حیزکردنی سەروەر تۆڵەی دەکرێتەوە، سەروەریش ڕووداوی ئاودەستەکەی بۆ دەبێتە ئەو کابووسەی نەك هەر بەشەو بەڵکو بە درێژایی ژیانی وەك مۆتەکە و تارماییەك بە دوایەوەیەتی و هەرچی دواتر دەیکات تەنانەت کەوتنە داوی خۆشەویستی نیانیش هەر لە ژێر کاریگەری ئەو ڕووداوەدایە.

شۆکەکان چەندین شڵەژان لە کەسێتی تاك و دواتر لە دەروونی ئەودا درووست دەکەن ئەوەندە بە سانایی ناسڕێنەوە و لەبیر ناچنەوە، چجای ئەوەی شۆکێك بۆ کەسێك لە ڕووی کۆمەڵایەتیەوە هەرەس پێبێنێ و شوناس و ڕەزامەندی کولتووری و کۆمەڵایەتی لێ زەوت بکات دەبێتە هۆی ئەوەش لە ناوەوەی خۆیدا هەڵوەشێتەوە و ئەگەر بیەوێ یا کەسانێك بیانەوێ هەڵیسێننەوە ئەوا پڕۆسێسێکی دەروون کولتووری و دەروون کۆمەڵایەتی هەرە زەحمەتە و پێویستی بە ئۆرگانی شارەزا و عەقڵی کراوە هەیە کە لە کۆمەڵگەی ئێمەدا نین.
شۆکی دووەم لە ڕۆمانی سەردەمی بەلقیسدا ئەو عەشقە بۆ پێشینەیەیە کە نێوانی بە ئاگایانەی نیان و سەروەر بەیەکەوە دەلکێنێ و تا ئەو ئاستەیان بەیەکەوە گرێدەدا دەکەونە سرووتی نەستیانەی لەیەکتر توانەوەدا، نە خۆیان و نە خەڵك و کەس و کار و نە نیشتمان و ژینگە جۆراوجۆرەکانیشیان بەلاوە گرنگ دەبێ، هەر بۆیەش هەمیشە و تا مردیشن هاوسەنگی دەروونی و جەستەیی و هەڵچوونیشیان نەهاتەوە جێی خۆی.

سەروەرێکی شۆك خواردوو کە هەمیشە جەستەی خۆی ڕەت دەکاتەوە و

قبووڵی ناکا و بەر لەوەش پێیوایە ئیتر دەروونی ئەو تا ئەو ئاستە تێکشکاوە پێشبینی هەستانەوەی ئەوەندە سانا نیە، نیانی خستە ژێر کاریگەری زمانلووسی و قسە بە توێکڵەکانی و ئەوی لە ئەزموونێکی عەشقی شۆکاوی شکستخواردووەوە گواستەوە ئەزموونێکی تر کە خۆشیان ئەنجام و کۆتاییەکەی هەر بە کۆتایی خۆیان لێکدەدەنەوە.
ڕقی سەروەر هەمیشە ئاراستەی خۆی بوو، کاریگەریی شۆکی ئاودەستەکە زیاتر لە خۆیی و لە دەرەوەی خۆی تووڕەی کرد، ڕۆحێکی شەڕانگێزی کپکراوی چەپاوی تیا چاند لە هی کەمالی حاجی بەکر و ئەولادەکانی ئەستوور تر، هی سەروەر بەرانبەر خۆیی و کولتوور و ژیان، هی کەمالیش بەرانبەر تەنها ئەو و نیان و ئاستە کۆمەڵایەتیەکەی سەروەر.

سەروەر لە هەوەسێکی شەهوانیانەوە لەبەرانبەر سوهێر ڕەمزی کە لە شاشەی سینەمای (حەمرا) دەردەکەوت، کە هەر خودی (حەمرا) هێمایەکی سێکسیانەیە سپێرمەکەی بەر ملی پیاوەکەی پێشخۆی دەکەوێ و چوکە سەگبابخۆوەکەی ئەم کەتنەی پێکرد، تۆڵەکەشی هەر چوکی نەگریس و شەڕانگێزێکی تر بوو بەو دەردەی برد و تووشی شۆکێکی ئەبەدی کرد، دواتر و لە کۆتاییشدا ئەم عەشقە خوا و خەڵك نەناسە لە ژوورێك سەروەر و نیانی بەیەك گەیاند بەڵام ئەمجارەیان نیان بۆ بەردەوامی پاکییە سادە ڕۆحیەکەی نەیهێشت چووك پاڵەوانی مەیدان بێ، هەر بۆیە پێموایە لە نەستی سەروەردا مادام چوك لە سەرینی ئەو و نیاندا ڕۆڵی نەبوو ئیدی با هەردووکمان ژەهر بخۆینەوە و نە من بۆ کەسی تر و نە نیانیش بۆ کەسی تر بێ.

سەروەر لە مەینەتی و قورسایی ژیانێکی ناهاوسەنگەوە هەنگاو بەرەو دواڕۆژێکی گەشاوە دەنێ کە تیایدا بکەوێتە ئاستێکی تر، ئەمەیان عەقڵە هانی دەدا، سینەمای حەمڕاش بۆ خۆی کێشی دەکات و فیلمێکی میسری کە ئەوەندەی کۆمەڵایەتیە نیو ئەوەندە سێکسی نیە غەریزەی سێکسی دەبزوێنێ و ئەزعەفولئیمان ڕەفتارێکی سێکسی لادەری پێ دەکا، ئەمەشیان حەز و مەیلە شاراوە و چەپاوەکانیەتی پاڵپێوەدەنێ.

هەژاری کولتووری و نەبوونی فەرهەنگێکی سێکسی و پەروەردەیەکی هاوسەنگ لەو بوارەدا ئەوەندەی تینی عەشق دەخەنە بەر کەس ئەوەندە بە خۆشەویستی بە خۆوی ناکەن، عەشق هەمیشە لە هەژاریەوە گەشە دەکات و خۆشەویستیش هەردەم زادەی دەوڵەمەندییەکی عاقڵانەیە، هەرگیز نەمانبینیوە عاقڵەکان لە خۆشەویستیدا خۆیان و ئەوانی تریان لێ ون بێ و سەرەنجام دووچاری خەمێکی depressionی خۆشەویستی بن کە (عیشق)ە، نیانێکی بەستەزمان بەردەوام تارمایی کولتوورێکی

سایکۆسس و باوکێکی تەوتەمی و پێنج برای باوککوژ و کۆمەڵگەیەکی چەپاوی بەدواوەبوو، لە بەغدا لە دەستی ئەوان دەردەچێ و دەکەوێتە دەستی خۆیی و خەڵکانی ترەوە، کە بە سەروەری مریەمە ڕەش دەگا دوو بوونەوەری نەدیتکێکەی بەغدا نەدیویان لێدەردەچێ، یەکێکیان ڕزگاری دەست و چاوی تەوتەمێکی خاوەن موڵك و هەموو شت، ئەوەی تریشیان باوەمردووێکی دایك سەرلێشێواوێکی بەدبەخت.

ئەو عیشقەی سەروەر و نیان لەم ڕۆمانەی جەبار جەمال غەریبدا زۆر لایەنی ژیانی کۆمەڵایەتی و کولتووری و ئابووری و سیاسی کۆمەڵگەکەی خۆمان و هی بەغداشمان بۆ دەخاتە ڕوو، ئەوە بە تەنها نیان و سەروەر و سەردار و میدیا و مریەم و بەڵقیس و کەمال و مستەفا و نەوزاد و نەجم و فڵان و فیسار نین بە بەرچاومانەوە دێن و دەچن، جەبار جەمال لە دروستکردنەوەیەکی سەر لە نوێی شارەکانی بەغدا و سلێمانی و هەولێردا دەمانباتەوە نێو یادگەیەك پڕیەتی لە بۆنگەنیو و توراس و کەڵچەری ڕزیو، پڕیەتی لە شکستی کۆمەڵایەتی و کولتووری، لە شکستی سیاسی و شۆڕشگێڕی، لە شکستی خۆشەویستی و ئالوودەبوون بە عیشق، ئەو عاشقانەی ئالوودەی عیشق دەبن هەمیشە لە دروستکردنی خۆشەویستیدا شکستی گەورە گەورەیان خواردووە، هەروەك فرۆید و فرۆم و یۆنگ و فرانکل و هیتریش دەڵێن خۆشەویستی بە هوشیاریەوە دەکرێت و ئازادانەش دەجولێ و ئەزموونێکیشە لە بیرکردنەوە و لەم ڕۆمانەشدا جەبار جەمال لەسەر زاری میدیاوە قسەیەکی کۆنی نیانمان بۆ دەگێڕێتەوە لە لاپەڕە 252 پەرەگرافی دووەمدا و دەڵێ: نیان هەمیشە وتوویەتی خۆشەویستی لە ئەزموونەوە درووست دەبێ، ئەو خێرا گیرۆدە نەبووە، ڕاستە ئەو کوڕە لە دۆزەخەوە هاتۆتەوە، دەیەوێ هاوڕێیەك بۆ گەڕانەوە پەیدا بکا.

نوێنەری عەقڵ لە نێو هاوڕێکانی نیاندا زیاتر میدیایە و لە هەڵوێستی جیاجیادا دەردەکەوێ، مەرج نیە عەقڵ هەمیشە خۆ تەسلیمکردن بۆ بە واقیعێك ئێمە لێی ڕازی نین، عەقڵ هەردەم پێماندەڵێ بە هوشیاریەوە با بجولێین نەوەك بە ئەمری سۆز و هەڵچوونەکانمانەوە، کە وامان کرد ئیدی هەر یەکەکمان خاوەنی منێکی عاقڵی خاوەن خۆمانین و هوشیارانە دەزانین خۆشەویستی بەرەو کوێمان دەبات، چون خۆشەویستی هەمیشە هێزێکی بونیاتنەر لە پشتیەتی بەڵام عیشق بەردەوام تین و تاقەتی خۆی لە هێزی وێرانخوازیەوە وەردەگرێت.
نوێنەرەکانی عەشق نیان و سەروەرن کە بە بێهۆشیەوە دەستیان پێکردوو هەر بە بێهۆشیش لەبەر چاوان ونبوون، نیان و سەروەر

هەردووکیان لە دەستەپاچەیی و جۆرێك لە نەبوونیەوە تووشی عەشق بوون، یەکەمیان نەبوونی سۆز و خۆشەویستی و ئولفەی خێزانی و زاڵبوونی پەروەردەیەکی نێرانە و ئەوەی دوومیشیان نەبوونی باوك و هۆکارەکانی ژیان و ئارامیەکی کۆمەڵگەیی کۆمەڵگەیەکی کپکراو و چەپاوی نێرانە.

نیان دەیویست بژی و بە خاوەندارێتی سەروەرەوە درێژە بە ژیان بدا، بەڵام سەروەر لە نەستێکی چەپاوی شاراوەی تاریکەوە هەم بەوە گەیشت کە هەر خەونی پێوە دەبینی و بەس و هەمیش تۆڵەی خۆی پێ لە کەڵچەرێکی نێربازانە کردەوە و بە دنیای وت وەك خۆم ناشیرین و بێزراوتان دەکەم، ئەی ئەوە نیە ژەهری بە نیانیش خواردەوە کە لە بنچینەدا ئەو نەیدەویست؟، ئەی ئەوە نیە خۆیان خستە ئاوەوە و بۆ هەتا هەتایە ئازیز و یار و نەیاریان سەرسام و شۆکخواردوو کرد؟.

ڕۆمانی سەردەمی گریانی بەڵقیس زۆری تری دەوێ لەسەری پێدابچین چون پێیەتی لە هێمای سایکۆلۆژی و سۆسیۆکولتووری و کاك جەبار لە یاری سیمبولیکیانەدا زۆر جوان چنیونی، ئەگەر چی لێرە و لەوێ بەتایبەت لەبابەتی خۆشەویستی و عەشقدا تێکەڵیەك بە گوتاری عەشق و گێڕەرەوەکەوە دیارە بەڵام ئەمە جۆرێکە لە بەکاربردنێکی هەڵە کە کاك جەباری تیادا کەمتەرخەم نیە بەقەد ئەوەی کولتووری ئێمە و زۆربەی کولتوورە خۆرهەڵاتیەکان تێوەی گلاون و بووەتە بەشێك لە بەکاربردنەکانمان بۆ زمانی ئاخاوتن و گێڕانەوەمان.

کۆتایی ڕۆمانەکە زۆر سەرنجڕاکێشە چونکە بەلای منەوە خۆکوشتنی دوو عاشق لە بەغدا هەر بەتەنها مەدلوولێکی عاشقانەی نیە بەقەد ئەوەی خۆکوشتنێکی کۆمەڵایەتی و کولتووری و لە پاشان خۆکوشتنێکی سیاسیانەشە کە تا ئێستاش تێیدەکەوین و هیوادارم ڕاستی بۆچووبم و تا ئاستێك کۆمەڵێك نیشانەم پێکابێ، دەستخۆشیەکی گەرم لە هاوڕێم نووسەری گەورە و ڕۆماننووسی بە توانا کاك جەبار جەمال غەریب دەکەم، ئەم ڕۆمانەیی و کەوتنی ئاسمانەکانیش لای من لە ئاستی ڕۆمانە بەرزە جیهانیەکان، کاك جەبار زۆر بە وردی خەیاڵی خۆی دەچنێ و من بە سپایدەرمانەکەی ڕۆمانی کوردی ناوی دەنێم.

عیلـــــــم و دیـــــــن ... 3 ....
نووسینی: ئالبێرت ئاینشتاین

ئەم گوتارە لە هزر و بیرەکانی ئاینشتاین لە لاپەڕەکانی ٤١-٤٩دا هاتووە. بەشی یەکەمی لە نیشانەیەکی Princeton Theological Seminary لە ١٩ی ئایاری ١٩٣٩ وەرگیراوە.

کورداندنی لە ئینگلیسییەوە: طاهر طیب أحمد – پسپۆر لە وەرگێڕان

- **یەك**

لەو سەدەی ڕابرد و لە بەشێکیش لە سەدەی پێشتریش، وا باو بوو کە ململانێیەکی هێندە توند لە نێوانی زانست و باوەڕدا هەیە کە ناکرێت خاو بکرێتەوە. ئەو هزرەی ڕۆوشەنانە وای بە دەچوون کە دەکرا زانست بە شێوەیەکی کاریگەر لە جێی باوەڕ بچەسپابا؛ چونکە ئەو باوەڕەی لە سەر بنەمای عیلم نەچەسپێت ئەفسانەیە، بۆیە دەبێت بەرپەرچ بدرێتەوە. بە گوێرەی ئەم تێگەیشتنە، تاکە ئەرکی پەروەردە ئەوە بوو کە دەرگەی بیرکردنەوە و زانست واڵا بکات و ئەرکی قوتابخانەش، وەك ئەرگانەکە دیاری پەروەردەکردنی خەڵکی، ئەوە بوو کە بە شێوەیەکی تایبەت بەرەو ئەو ئاقاریدا بڕوات.
ڕەنگە مرۆڤ بە دەگمەن بتوانێت هەڵوەستەکی عەقڵانی کرچ و کاڵی لەم شێوە، ئەگەر هەبێت، بدۆزێتەوە؛ چونکە هەموو هۆشمەندێك، یەکسەر دەزانێت کە ئەم هەڵوەستە ڕاگەیاندنە کارێکی تاکلایەنە و فرە نەوازێیە و وەك ئەوەیە کە توێژینەوەیەـــــك بە پەردە و ڕووت بەو مەبەستە بەیان بکرێت تا مێشکی کەسێك بشواتەوە و بە شێوازی سرووشتی و ئاسایی بە کەسە توێژەرەکەی ئاشنا بکات.
خۆ ڕاستە دەشێت متمانە پێهێنان باشتر بێت ئەگەر توێژینەوە بە پێی ئەزموون و بیرکردنەوەیەکی ڕۆوشەن بکرێت. بۆیە پێویستە مرۆڤ، بە پەراوێز، لە سەر ئەم خاڵە، دەگەڵ ئەوپەڕی هزرمەندیدا بگونجێت. خاڵی لاوازی ئەم هزرە ئەوەیە کە ناکرێت ئەو جۆرە متمانەیەی بە سەپاندنی ڕەفتار و بڕیارەکانمان پێویستن، تەنیا بەم ڕێگە زانستییە ڕەقەدا بدۆزرێتەوە.

ئاخر ڕێچکەیەی زانستی ناتوانێت شتێك لەوە پتر فێر بکات کە

ڕاستییەکان چ پەیوەندییان بە یەکەوە هەیە و چۆن وەبەر کاریگەری یەکتری دەکەون. ئومێدی وەدەستهێنانی ئەم زانستە بابەتییە لووتکەیەکە مرۆڤ دەتوانێت بیگاتێ و دڵنیام ئەوەش چاوەڕێی ئەوە لە من ناکەن کە ئەو دەستکەوت و ئەو کۆششە پاڵەوانێتییەی مرۆڤ لەم بوارەدا دەیکات، بە کەم بنرخێنم. بە هەمان شێوەش دیارە کە زانستی (چییە — what is) ڕاستەوخۆ دەرگەی (پێویستە چ بێت what should be) ناکاتەوە. پیاو دەتوانێت ڕوونترین و توکمەترین زانستی چییەی هەبێت بەڵام نەتوانێت لە پێویستە چ بێت، ئامانجی مرازە مرۆییەکانمان کەم بکاتەوە. زانستی بابەتی ئامێرێکی بە هێزی ڕاپەڕاندنی هەندێك ئامانجی دیارکراومان بە فەراهەم دەکات، بەڵام دەبێ ئەوپەڕە ئاوات و شەیدابوونی توێژینەوە لە سەرچاوەیەکی دیکەوە بێت. پێویستە مشتومڕ لە پەناوی ئەو بەچوونە بکەین کە بوون و چالاکی ئێمە تەنیا لە ڕێی نیشان کردنی ئامانج و بەهایە بابەتییەکانەوە مانای دەبێت. بەم پێیە دەزانین کە ناسینی ڕاستی تا ئەم ڕادەیە قەشەنگە، بەڵام خۆ ئاستی کارکردنی هەندە کەمە کە ناتوانێت، وەك ڕێ نیشاندەر، نە پاکانە بە خودی ناسینی ڕاستی بکات و ناشتوانێت بەهای هومێدە تایبەتەکانی ئەو ناسینە بسەلمێنێت. جا لەبەر ئەمە، ئێمە لێرە تووشی بەربەستەکانی چەمکێکی ژیرانەی پاراوی بوونی خۆمان دەبین.

سەرباری ئەمەش نابێت ئەوە بگریمەنین کە بیرکردنەوەی ژیرانە ناتوانێت بە هیچ چەشنێك کار لە دروست بوونی بڕیارە ئامانجدار و ئەخلاقییەکاندا بکات. کاتێك کەسێك دەگاتە ئەو ڕاستییەی کە ڕەنگە هەندێك هۆی سوودمەند هەبن مرۆڤ بە ئامانج بگەیەنن، ئەو کات ئەو هەیانە دەبنە مەبەستێك. زیرەکی هاوپەیوەندی نێوانی هۆیەکان و ئامانجەکانمان بە ڕوون دەکاتەوە. بەڵام بیرکردنەوە، بە تەنێ، نە دەتوانێت وامان لێبکات لە کڕۆکی ئامانجەکانمان بگەین نە پێشی دەکرێت بنچینەی ئامانجەکانمان بە ئاشکرا بکات. تا بشێین ئەو ئامانجە بنچینەیی و قەسەنەرانە ڕوون بکەینەوە و بشتوانین بە خەرایی لە ڕێچکەی ژیانی سەرزداری تاکەکاندا بیانسازێنین، دەبێت دین ئەو ئەرکە ڕابپەڕێنێت و لە ژیانی کۆمەڵایەتی مرۆڤدا بیچەسپێنێت. چونکە ناکرێت ئەم جۆرە ئامانجە بنچینەییانە تەنیا بە هۆی عەقڵەوە بەیان بکرێن و ڕاست بناسرێن، بۆیە ئەگەر کەسێك بپرسێت ئایا دەسەڵاتی ئەم جۆرە ئامانجە بنچینەییانە لە کوێوە دێن؛ دەبێ کەسێکی دیکە لە وەڵامدا بڵێت: ئەمانە لە ناو کۆمەڵگەی دروست و لە شێوەی نەریتی هەزدار هەنە و کار لە ڕەفتار و ئاوات و بڕیارەکانی تاکە کەسەکانی ناو ئەو کۆمەڵە دەکەن. ئەوانە هەر هەنە

و ھەر دەژین و پێویستییان بەوە نییە کە بە ڕاست بناسرێن. ئەمانە لە ڕێی خۆ پیشاندانەوە دروست نابن بەڵکوو لە ئەنجامی ئەو شۆڕشانەوە پەیدا دەبن کە کەسایەتییە ھێزدار و دەسەڵاتدارەکان بەرپایان دەکەن.
پێویست ناکات ھەوڵی بە ڕاست ناسینیان بدرێت؛ بەڵکوو لەبری ئەوەوە، دەبێ کۆشش بکرێت تا بە سادەیی و ڕەوانی ھەستییان پێ بکرێت.

باڵاترین بنەماکانی پێشبینی و بڕیارەکان لە ڕێگەی نەریتی ئایینەکانی جوولەکە و دیانەکانەوە دراومانەتێ. ئامانجێکی گەلێك باڵایە کە ئێمە، بەم ھەموو بێھێزییەی خۆمان، تەنیا ئەمە بتوانین کە فرە بە ناتەواوی پێبگەین، بەڵام خۆ ئەم ناتەواوییەش بناغەیێکی توکمەی ئامانجەکان و قەبڵاندنەکانمان دەڕەھێنێت. ئەگەر یێکێك ویستبێتی ئەو ئامانجە لە ناو جغزە دینییەکەی دەربێنێت و تەماشای لایەن□ م□ر□یییە ڕووتەکەی بکات، دەلوێت ئەو م□ر□یە بەم شێوەیە بەیانی بکات: گەشەکردنی ئازاد و بەرپرسیارییەتی تاکە کەس، ڕەنگە بە جۆرێك لە جۆرەکان تواناکانی بە ئازادی و شادمانییەوە لە خزمەتی ھەموو مرۆڤایی□تی دابنێت. ئەرێ وەك ئەوەی بە زمانی ئایینی یێژن، ئێمەمانان ھەموو وەچەی یێك باوك نینە؟ لە ڕاستیدا، تەنانەت خودازەدکردن divinizationی م□ر□ڤ، وەك ھەمگەلێکی ئەندێشەیی abstract totality، لە ھەناوی ئەو نموونەییەدا پەیدا نییە. ڕاستی ئەوەیە کە تەنیا تاکی مرۆڤ ڕۆحی دراوەتێ و چارەنووسی باڵای ھەر تاکە کەسێك ئەوەیە کە خزمەت بکات نەك فەرمان بگێڕێت یان بە ھەر ڕێگەیێك بێت خۆی بسەپێنێت.

ئەگەر کەسێك لەبری کەرستە تەماشای شێوە بکات، ئەو جار دەتوانێت ئەم وشانە وەك دەربڕینی ھەڵوێستی بنەڕەتی دێمۆکراتی وەربگرێت. بە پێی تێگەیشتنی زاراوەکە، دێمۆکراتی ڕاستەقینە دەتوانێت، بە لایەنی کەم، ھەندەی پیاوێکی دیندار، نەتەوەکەی بپەرستێت.
جا لە ناو ئەم ھەموو کەینوبەینەدا، دەبێت فرمانی پەروەردە و قوتابخانە چ بێت؟ پێویستە یارمەتی ھەرزەکار بدەن تا گەشە بە جۆرە هزرێك بکات و وای لێبێت لەم چەشنە دەستمایە بنچینەیییانە تێبگات و لە لای خۆی وەك (بای ھەناسەی) لێ بێت. فێرکردن بە تەنیا نەشێت ئەوە بکات.
کە کەسێك لەبەر چاوی کەسێکی دیکەوە، باوڕ بەم بنەما باڵایانە دێنێت و دەگەڵ بنەماکانی ژیان و گیانی سەردەمی ئێستاماندا بەراوردیان پێ دەکات، وەك ڕۆژی ڕوونا□ك، بۆی ئاشکرا دەبێت کە

مرۆڤی ژیارمەند civilized mankind لە مەترسییەکی گەورەدا دەژیت، لە دەوڵەتە تۆتالیتارییەکاندا دیارە کە خودی فەرماندارەکان خۆیان گیانی مرۆڤایەتی وێران دەکەن. نەتەوە پەرستی و ڕەگەزپەرستی و سەرکوتکردنی تاکەکان لە ڕێی ئابوورییەوە، لایەنێکی دیکەن کە گەورەترین هەڕەشەی خنکاندنە لە نەریتە هەرە جوانەکانی مرۆڤایەتی دەکەن.

لە ڕاستییەکدا دیارە ئەم مەترسییە چەندە دژوارە، ئەویش ئەوەیە کە لە ناو بیرمەنداندا بڵاو دەبێتەوە و گەلێك توێژینەوەی تر هەنە تا بزانن چۆن ئەم مەترسییە بڕەوێننەوە — هۆیەکانی بواری سیاسەتی نیشتمانی و سیاسەتی نێو نەتەوەیی و یاسازی و بە گشتیش هەموو ڕێکخراوەکان دەگرێتەوە. بێگومان ئەم کێشانەش فرە پێویستن. دیارە لە کۆندا باپیرانمان شتێکیان زانیوە بەڵام ئێمە فەرامۆشمان کردووە. هەموو ئەو کێشانەی کراون شتیان سەلماندووە، لە هەموویان ئامێری فرە کول بوونە و ڕەنگە هەندێکیان خۆیان ئەو ڕووحە زیندووە بووبن کە لە پەنایانەوە هەبووبن و هانیان دابن. بەڵام ئەگەر شەیدایی چراخ کردنی ئامانجێکە لە ناخ خۆماندا چێ و پێ و بزێز بێت، ئەو کات نابێت درێخی لە دۆزینەوەی هۆیەکانی مسۆگەر کردنی ئامانجەکەمان بکەین و دەبێت بیکەینە هەقیقەت.

- **دوو**

ڕەنگە ئەستەم نەبێت ڕێك بکەوین ئەگەر لە ڕێی عیلمەوە لە یەکتر ببیستین. زانست یەك سەتەیە لە ڕێی بەرنامەی داڕێژراوی هزرییا دەیەوێت دیاردە هەستپێکراوەکانی ئەم دنیایە تا بکرێت لە نێو کۆمەڵگەیەکدا ڕێك بخات. بۆ ئەوەی نەترسانە دایبڕێژم دەڵێم — ئەمە کۆششێکە لە پێناوی دووبارە دروست کردنەوەی وجود لە ڕێی وێنا کردنەوە، دەکرێت. بەڵام کە لە خۆم دەپرسم ئەرێ دین چییە؟ ناتوانم بە ئاسانی بیر لە وەڵامێك بکەمەوە و تەنانەت ئەگەر ئەو وەڵامەش بدۆزمەوە کە دەشێت لەم چرکە تایبەتەدا قەناعەتم پێی هە بێت، بەڵام خۆ من هەر لەم قەناعەتە دام کە لە هیچ دۆخێکدا ناتوانم، بە زرەکەش بێت، هزری هەموو ئەوانەی بایەخێکی زۆریان بەم پرسیارە داوە، بە یەکتر بگەیەنم.

لە پێشدا، لەبری ئەوەی بپرسم ئایین (دین) چییە، دەبێ پەسندم بێت و بوێرم لە خۆم بپرسم: چنە ئەو تایبەتمەندییانەی کەسێك هێندە گەورە دەکەن تا وام لێبێت ئەو کەسە بە دیندار بزانم؟ بە بۆچوونی من، ڕۆوشەنبیری دینی، دەبێت بە هەموو توانایەکانییەوە، خۆی لە

کەت و بەندی ئارەزووە خۆپەرستەکانی دەرباز کردبێت و هەر خەریکی ئەو هەزر و هەست و ئامانجانە بێت کە لە سەرووی بەهای کەسی superpersonalvalue)دا هەیە. واتا ئەوەی بە گرینگی دێتە بەر چاوم هێزی کەڵکی ئەم تایبەتمەندییە باڵایە و قووڵی ئەو قەناعەتەیە کە بە واتای باڵادەستییەوە بەستراونەتەوە، بە ئەوەی بایەخ بەوە بدرێت ئایا هیچ کێشەیەك دەکرێت تا ئەم قەناعەتە دەگەڵ بوونەوەرێکی مەزدا(خوا)ییدا یەك بکرێن، چونکە ئەگەر وا نەبێت، ناگونجێت کە بودا و سپینۆزا بە کەسایەتی دیندار بژمێرین. جا بەم پێیە، کەسی دیندار بەو واتایە دیندارە کە هیچ گومانی لە گەوراتی و بەرزاتی ئەو شتە بەرزانە و ئەو ئامانجانەدا نەبێت کە نە پێویستیان بە بنەمایەکی عەقلییەوە هەیە و نە دەشتوانن ئەو بنەمایە هزرییە بە دەست بێنن. ئەوانە زەروورەت و (هەقیقەت matter-of-factness)ن وەك خودی خۆیان هەنە. بەم تێگەیشتنە، دین کێشەیەکی هاوزەی زەمانە، بە مەبەستی تێگەیشتنەکی ڕەها و ڕوونی ئەم بەها و ئامانجانە مرۆڤ دەیکات و بە بە پسانەوە بەهێزتر و کاریگەرییان پتر دەکات. ئەگەر کەسێك بە گوێرەی ئەم پێناسەیە بە دین و بە عیلم قایل ببێت، وا پێدەچێت ئەو کاتە ململانەی نێوانیان نەکردە (موستەحیل) بێت. لە لایەکی تریشەوە، دین، تەنیا، بایەخ بە هەڵسەنگاندنی هزر و کرداری مرۆڤ دەدات: ناتوانێت نە قسەی ڕاست و نە پەیوەندییەکانی نێوان ڕاستییەکان بسەلمێنێت. بە پێی ئەم ڕاقە کردنەش، پێویستە هەموو ئەو ململانەیانەی لە ڕابردوودا لە نێوان دین و عیلمدا هەبووە بگەڕێنینەوە بە ناتێگەیشتنی ئەو دۆخەی کە لە پێشتر باس کراوە.

بە نموونە، ململانە لەوەوە گڕ دەگرێت کە کۆمەڵەیەکی دیندار لە سەر ئەوە مکوڕە دەبن کە هەموو ئەو قسانەی لە ئینجیلدا تۆمار بووە، ڕاستن. ئەمەش ئەوە دەبەخشێت کە دین دەست لە کاروباری زانست وەردەدات. شەڕی کەنیسە دەگەڵ گالیلیۆ و دارْوُن لە سەر ئەو هزرە(مەزهەب)یانە بوو. لە لایەکی دیکەشدا، نمایندە زانستییەکان گەلێك جار کێششیان دا لە سەر بنەمای ڕێچکەیی زانستییەوە بگەنە چەند حوکمێکی بنچینەیی تایبەت بەو بەها و ئامانجانە و ئەوتر لەم ڕێیەدا خۆیان بە بەرهەڵستکاری دینی دانا. هەموو ئەم ململانەیانە لە ئەنجامی هەڵەی کوشندەدا هەڵقەستنەوە.

ئەمەستا، هەر چەندە تخوبەکانی دین و عیلم بە ڕەهایی لە یەکتری جودا بوونەتەوە، بەڵام هەشتا پەیوەندی توندیان بە یەکەوە هەیە و بە چەیش کار لە یەکتریدا دەکەن و پشتیش بە یەکتری دەبەستن. هەر چەندە ڕەنگە دین ئامانجەکە دیار بکات، لە هەشتاکە، دین، بە مانای بەرفرەوانەوە، لە میانی ڕاپەڕاندنی ئەو ئامانجانەی کە بە خۆی

سازی داون، لە عیلم فەر دەبێت. ئەم چەشنە هەستە لە کەشی دینەوە دەردەپەڕێت. ئەو ڕێنماییانەی کە لە دنیای وجوددا پەیڕەو دەکرێن ئەوانەن کە ئاقڵانەن و عەقڵ تێیان دەگات و پەیوەندییان بە باوەڕ بە دەرفەتەوە هەیە. ناتوانم بیر لە زانایەکی ڕاستەقینە بکەمەوە کە ئەم باوەڕە بتەوەی نەبێت. دەشێ دەخەکە لە ڕێی وێنەیەکەوە دەربببڕدرێت: عیلم بەبێ دین ئیفلیجە و دینیش بێ عیلم کوێرە.

چونکە لە سەرە جەختم لەوە کردووەتەوە کە لە ڕاستیدا ناکرێت ململانەیەکی ڕەوا لە نێوانی دین و عیلم بقەومێت، پێویستە لێرەدا ئەم جەختکردنەوەیەم لە سەر خاڵێکی بنەڕەتیدا دووبارە ڕاست بکەمەوە و ئاماژە بە دەقە کارایەکانی دینە مێژووییەکان بدەم. ئەم تایبەتمەندییەش پەیوەندی بە چەمکی یەزدان(خودا، اللـه، God)ەوە هەیە. لە سەرەتای گەشەی ڕووحی مرۆڤدا، ئەندێشەی مرۆڤ لە هێزی خۆیدا چەندەها خودای داهێنا کە دەبوو بە ویستی خۆیان دیاردەی دنیا بسازێنن و بە هەر ڕادەیەکی خۆیان گەرەکیان بێت کاری تێبکەن. مرۆڤ ویستی لە ڕێی جادوو و پەرستنەوە ڕەفتاری ئەو خوداوەندانە لە بەرانبەری خۆیدا بگۆڕێت. بیرۆکەی خودا کە ئێستەکە دەگوترێتەوە، بەهادارتر کردنی چەمکە کۆنەکەی خوداوەندەکانە. بۆ نموونە، بەرجەستەی anthropomorphic کەسایەتییەکەی لەو ڕاستییەدا دەردەکەوێت کە مرۆڤ لەبەر بوونەوەرێکی خواییدا دەپاڕێنەوە و نزای لێ دەکەن تا مرازەکانیان بۆ فەراهەم بکات. بە ڕاستی، کەس نییە نکووڵی لەوە بکات کە چەمکی بوون the Idea of Existenceی خودای هێزدار و بە توانا و داد و سوودبەخشی گشتی omnibeneficent دەتوانێت دڵی مرۆ بداتەوە و یارمەتی بدات و ڕێنمایی بکات و هەروەها، بە هۆی سادەییەکەیەوە مێشکی لە هەر هەمووان پتر گەشە نەکردوو دەتوانێت بیگاتێ. بەڵام لە لایەکەی تریەوە، خاڵی فرە لاواز هەنە بە خودی چەمکەکەوە بەستراونەتەوە و لە سەرەتای دیرەکەوە تا ئەمڕۆ هەست بە ئازارەکەی دەکرێت. واتا ئەگەر ئەم بوونەوەرە داهێنەر بێت، ئەو کات دەبێت هەموو ڕووداوێك، بە کردەوەکانی هەموو تاکەکان و هزری هەموو تاکەکان و هەستی هەموو تاکەکان و هەموو ئامانجەکانیشیانەوە، لە سەر تا بن هەموو کاری خودا بن؛ جا چۆن دەگونجێت ئەو کات بیر لەوە بکەینەوە کە مرۆڤ لە ڕەفتار و بەچوونەکانی لە بەر دەستی ئەم خودایە مازنەدا بەرپرسیار بکەین؟ لە دەخەکی ئاوادا، کە فەرمانی تەمێ و پاداشت دەدات، خۆی بە ڕادەیەك حوکمی خۆی دەدات. چۆن دەشێت ئەمە دەگەڵ ئەو میهر و چاکەیەدا ڕێك بکەوێت کە وەپاڵ خۆی دراوە؟

هۆی سەرەکیی ململانێیەکانی ئەم سەردەمە کە لە نێوانی پێگە دینییەکان و ناوەندە زانستییەکاندا هەنە لەم چەمکەی خودایێکی کەسییەوە پەیدایە. ئامانجی عیلمە ئەو ڕێسایە گشتییانە دیار بکات کە پەیوەندی چشتەکان و ڕووداوەکان لە نێو کات و شوێندا دەچەسپێنن. دەبێت بزانن کە ئەم ڕێسایانە یان ئەو قانوونە سرووشتییانە، بێ چەندوچوون، ڕەوایی گشتییان پێویستە، نەك سەلماندن. ئەمە خۆی تەنیا بەرنامەیێکە و باوڕهێنان بە جێبەجێ کردنی، لە بنەڕەتدا، تەنیا هەر نیمچە سەرکەوتنێکی بەدیهێناوە. بەڵام خۆ ئەستەمە کەسێك ب□دزیتەوە کە نکووڵی لەم سەرکەوتنە لاوەکییە بکات و بە خۆ فریودانی ئینسان خۆی بناسێت. لە ڕاستیدا، ئێمە لە سەر بنەمای ئەم جۆرە قانوونە دەتوانین، تا ڕادەیێکی زۆر لە هەندێك بواری دیاردا، بە پوختی، پێشبینی ڕەفتاری دیاردە کاتییەکان بکەین و دڵنیا بین کە لە قووڵایی وشیاری مرۆڤی هاوچەرخدا قەتیسماوە، جا با هەر بە زرۆکە (بە ئاستەم) لە دەقی ئەو یاسایانە گەیشتبێت. تەنیا ئەمەی پێویستە بزانێت کە ڕەنگە سووڕانەوەی هەسارەکان دەنێو پەرگاڵی ڕۆژێدا Solar System، پێشوەختە، تا ب□□□ی بە ڕاستی لە سەر بنەمای چەند یاسایێکی سنووورداری سادە بپێورێن. بە هەمان شێوەش، با بە هەمان پوختەییش نەبێت، دەکرێت پێشوەختە شێوازی کار کردنی ماتۆڕێکی کارەبایی یان سیستمێکی وەشاندن یان دەزگایێکی بێتەل بژمێرد□ر□ت، تەنانەت لە کەلکەڵەی پێشڤچوونەکانی نێو ڕۆمانێکیشدا هەمان چشت دەکرێت.

بۆ ئەوەی دڵنیا بیت، کە هەژماری ئەو لایەنانەی لە تەڤنار(سیاق)ێکی بەرچاودا بەشداری دەکەن، زۆر بن، لە زۆربەی ئەو دۆخانەدا، ڕێبازی زانستی بە هیچمان ناگەیێنێت. دەی تەنیا بیر لە سەقا بکەوە، لەم دۆخەدا پێشبینی کەشی چەند ڕۆژێك، پێشتر ناکرێت. کەس گومانی لەوەدا نییە کە ئێمە تووشی پەیوەندییێکی هۆبەندی causal connection وەتۆ بووینەتەوە کە، بە شێوەی سەرەکی، پەیوەندییە هۆبەندەکانی لە لای ئێمەدا زاندراون. نەك لەبەر ئەوەی بێت کە سرووشت بە چاکی ڕێك نەخرا بێت، بۆیێ ئێمە نەتوانین، لەم بوارەدا، بە پوختەیی، پێشبینی ڕووداوەکان بکەین بەڵکو لەبەر ئەوەیە کە بنەماکانی کارکردنیان گەلەکن.

ئێمە زۆر کەم چووینە ناو قووڵایی ئەو شیرازانەی لە دنیای ئەشتە زیندووەکاندا دەست دەکەون، بەڵام بایی ئەوە قووڵ چووینە کە، بە لایەنی کەم، بتوانین هەست بە حوکمی پێویستی چەسپاو fixed necessity بکەین. پێویست ناکات مرۆ تەنیا بیر لە ڕیزبەندییە

ڕێکخراوەکەی ناو بۆماوە heredity و کاریگەری ژەهرەکانی وەکوو مەی لە ڕەفتاری بوونەوەرە زیندووەکاندا بکاتەوە. ئەوەی لێرەدا هێشتا پێویستە تێی بگەین قووڵایی پەیوەندییە گشتییەکانە، نەك ئەوەی خودی زانستیی ڕێکخستنەکە بۆ خۆی بێت. تا مرۆ پتر لە ڕێکی بابەتی هەموو ڕووداوەکان ئاو بخواتەوە، قەناعەتی توندتر دەبێت بەوەی کە هیچ کەلێنێك لەم ڕێکییەی بابەتەکان نەماوە تا ببنە هۆی ئەوەی کە سرووشتێکی جیاواز پەیدا بکەن. لە لای ئەو مرۆیە نە حوکمی ئیسان و نە حوکمی ئاسمان هیچیان وەکوو هۆیەکی جودای ڕووداوە سرووشتییەکان نابن. تا دڵنیا بیت، بنەمای ئەوەی کە ڕووداوە سرووشتییەکان بە فەرمانی خودا ڕوودەدەن، ناکرێت هەرگیز لە لایەنی زانستەوە، نکووڵی لێ بکرێت، چونکە ئەو بنەمایە دەتوانێت هەمیشە لەو بوارانەدا خۆی بگرێتەوە کە هێشتا زانست سەرەدەری لێیان نەکردووە.

بەڵام من لەو قەناعەتەدام ئەم چەشنە ڕەفتارەی کە نمایندە دینییەکان پەیڕەوی دەکەن نەك هەر تەنیا بێ بایەخن، بەڵکوو کوشندەشن. سەبارەت بەو بنەمایەی کە ناتوانێت لە ڕووناکیدا بژیت و هەر لە تاریکیدا دەمێنێتەوە، حەوجە دەبێت کاریگەری لە سەر مرۆڤ لە دەست بدات و زیانێکی بێ شماریش لە مرۆڤ دەدات. مامۆستایانی ئایینی لە خەباتیان لە پێناوی ئەخلاقی چاکدا، دەبێت ئەو دامەزراوەیان هەبێت کە بتوانێت واز لە هەندێك بنەمای خودایەکی تایبەت a personal God بێنێت، واتا واز لەو سەرچاوەیەی ترس و ئومێد بێنێت کە لە ڕابردوودا دەسەڵاتێکی بەربڵاوی بە قەشەکان ڕەهاندبوو. لەمیانی ڕاپەڕاندنی ئەرکە ئایینییەکانیادا، دەبێت سوود لەو هێزانە وەربگرن کە دەتوانن چاکە و ڕاستی و جوانی لە ناخی خودی مرۆڤایەتیدا بچێنن. تا دڵنیا بیت، ئەمەیان ئەرکێکی گەلێك بەهادار ترە، بەڵام بە بەراورد گەلێك ئەستەمترە. (ئەم هزرە بە شێوەیەکی قەناعەتپێکەر، لە کتێبەکەی هەربرت سامووێڵی، باوڕ و کردەوە، دا هاتووە.) پاش ئەوەی مامۆستایانی ئایینی کرداری پاڵاوتنە باسکراوەکە تەواو دەکەن، لەو ڕاستییە دەگەن کە شارەزایی عیلمی، دینی ڕاستی باڵاتر و گەورەتر کردووە.

ئەگەر ئازادکردنی مرۆڤ لەو تامەزرۆیی و ترس و ئارەزووانەی کە خودی مرۆڤ دەکەنە کۆیلە، تا ئەو ڕادەیەی کە دەگونجێت، ئامانجی ئایین بێت، سەنگە زانستییەکان دەتوانن هێشتا پتر یارمەتی دین بدەن. هەرچەندە ڕاستە کە ئامانجی عیلمە ئەو ڕێسایانە بدۆزێتەوە کە ڕێدەدەن ڕاستییەکان کۆبکەنەوە و پێشبینییان بکەن، خۆ ئەمەش تاکە ئامانجی نییە. بەڵکوو کۆششی ئەوەش دەکات ئەو پەیوەندییە

دۆزراوانەش بۆ بچووکترین نمرەی هاوبەشی گونجاو کەم بکاتەوە کە لە نێوانی توخمە هزرییە بە نۆرە سەربەخۆکاندا هەنە. لە دوای ئەم هەموو ماندووبوونەی بە مەبەستی یێککردنی فرەجیاوازییەکانە کە گەورەترین سەرکەوتن وەدەست دێت، لەگەڵ ئەمەشدا، بە ڕاستی هەر خودی ئەم ه□و□ش□ ک□ مر□ق تووشی مەترسی گەورەترین ساهان (وەهم) دەکات. بەڵام هەر کەسێکی بەم ئەزموونە چڕە، سەرکەوتووە، پێشکەوتووانەی لەم لایەنەوە کراوە، ڕەت دەبێت، ملکەچییە بێ ئەندازەکەی بەرەو هوشیاری دەبات و پێشکەوتنی گەورە لە وجوددا دەکات. لە ڕێی تێگەیشتنەوە، مر□ق تا ڕادەیێکی زۆر لە کۆت و بەندەکانی ئومێد و خواستە کەسییەکانی خۆی ڕزگاری دەبێت و لەوێشەوە ئەم هەڵوێستە خۆڵینە humble لە بەرانبەری گەوراتی ئەو هزرەی کە لە وجوددا بەرجەستە بووە، پەیدا دەکات و ئ□و□یشە، کە لە گەورەترین قووڵایی خۆیدا، مر□قی ناگاتێ. ئەم هەڵوێستەش، بە باڵاترین واتای کە لە وشەیێکدا هەبێت و وەك ئەوەی لێی تێیدەگەم، هەڵوێستی دینییە. جا بەم پێیە وا بۆم دەردەکەوێت کە عیلم تەنیا ئەوە نییە کە بزاوتی دینی لە خاشاکی جەستەبەندی anthropomorphism پاك دەکاتەوە، ب□□ک□وو هاریکاری تێگەیشتنی ڕووحزەدەی spiritualization دینیی ژیانیشمان دەکات.

تا داهێنانی ڕووحی مر□ق پتر پێش بچێت، پتر دەردەکەوێت کە ڕێی دینداری ڕاست لەوەدا نییە کە لە ژیان بترسێی و لە مردن بترسێی و ئیمانێکی کوێرانەت هەبێت، ب□□ک□و لەوەدایە خەبات لە پێناوی زانیاری هزری بکەیت. لەم بۆچوونەدا باوڕ دەکەم کە گوتاربێژ دەبێت ببێتە مامۆستا ئەگەر بیەوێت لە ڕاپەڕاندنی ئەرکی پیرۆزی پەروەردەیی خۆیدا، عەدالەت پەیڕەو بکات.

بۆ خوێندنەوەی بەشەکانی تر کلیکی ئێر□ بکەن …..

گوتاری جۆکەریی … 4 … غەمگین

بڕۆی

بەشی چوارەم

ئەمجۆرە نووسینانە لەبەر ئەوەی گوتراوی ئامادەکراون و بۆچوونەکانیش بەدرێژایی مێژووی ڕەخنەی ئەدەبی کورد هەبوونە، گوتارەکان یەك قالب وەردەگرن و خاوەن یەك دیدگە و یەك بۆچوونن. بۆ نموونە: دەکرێت هەموو ئەو گوتراوە سواوانەی لەو گوتارەدا نووسراون لەبارەی ئەزموونی شیعریم، بۆ شیعری شاعیرێکی دیکەیش ببن. واتە تەنیا ناوی شاعیرەکان و نموونەی شیعریەکانیان بگۆڕین، وەبەر هیچ جیاوازییەك ناکەوین. ئەمجۆرە گوتارە ئەگەر بشێت، ناوی بنێن: (گوتاری جێکەریی)، گوتارێکە بۆ هەموو ئەو شاعیرانە دەبێت کە دەکەونە خانەی میتۆدی خراپەوە. ئەگینا ئەگەر سەیری ئەو شاعیرانە بکەین کە بنووس لە بازنەی (میتۆدی باشە)دا ناوی ڕیزکردوون لە گوتارێکی بەناوی (کۆکردنەوەی دژەکان)دا نووسیویەتی: " ئەگەر لە ئەزموونی شیعری هاوچەرخی نوێ وردبینەوە و نموونەی هەر یەك لە (دڵشاد عەبدوڵڵا، هاشم سەراج، هیوا قادر، جەمال غەمبار، سەباح
ڕەنجدەر، کەریم دەشتی، دلاوەر قەرەداغی، کەژاڵ ئەحمەد، دڵسۆز حەمە، قوبادی جەلی زادە…) وەربگرین دەبینین تاڕادەیەك بەر ئەزموونی جیاوازی شیعری دەکەوین."(10) ئایا ئەگەر لە خوێنەرانی هۆشیار بپرسم: ئایا ئەو بۆچوونانە و قسەڕیزکردنانە هی ساڵانی حەفتا و هەستاکان نین؟

ئایا ئەزموونی شیعری ئەو شاعیرانەی کە بنووس لە گۆڤاری (شیعر) لەسەریان دەنووسێت و بە ناشاعیریان دەزانێت، لە بەشێکی ئەزموونی شیعری ئەو شاعیرانە تایبەتتر و جوانتر نین کە بنووس ناوەکانیانی ریزکردوون؟ (خوێنەر دەتوانێت سەیری ژمارەکانی گۆڤاری "شیعر" بکات). ئایا وەکوو
پرسیارێك بۆ خوێنەرانی بەجێبهێڵم و بڕۆم، ئایا دەبێت لە ژمارەکانی داهاتووی گۆڤاری (شیعر)دا، هەمان ئەو شاعیرە جیاواز و هاوچەرخانەی ئەدەبیاتی کوردی، بە ناشاعیر و کۆیلە و کۆڵەوار نەزانێت؟ ئەگەر زۆر دوور نەکەوینەوە و هەر لەسەر ئەو ناوانە بوەستین کە ئاماژەی پێدراون، بنووس ئەمجارە لەبارەی ئەزموونی شیعری شاعیرێکیان (قوبادی جەلی زادە)ەوە، نووسیویەتی: " ڕەنگە قوبادی جەلی زادە نموونەی دیاری ئەو شاعیرانە بێت، کە بێپەردە و ڕاشکاوانە گوزارشتی لەو چەپاندنە سێکسیانە کردووە، کە ساڵانێك

پێوەی ناڕاندوویەتی و ئێستا لە نێو دونیای شیعرییەکەیدا گوزارشتی لێ دەکات.
واتە شیعری نەکردووەتە دەلاقەیەك بۆ تێڕامان لە بوون و مرۆق و ئەو پێشهاتانەی ڕووبەڕووی دەبێتەوە. بەڵکو شیعر دەبێتە جێگەیە بۆ خۆبەتاڵکردنەوە" (11).

ئایا ئەو دووڕوویییەی ناو نووسین چی ناوێکی لێ بنین؟ کەسێك سەروکاری لەگەڵ دونیای فیکر و مەعریفەدا هەبێت، چۆن دەلوێت جارێك ئەزموونی شیعری شاعیرێکی (قوبادی جەلی زادە) پڕ جیاواز و تایبەت بێت و جارێکیش ئەزموونی شیعری ئەو شاعیرەی پڕ جێگەیەك بێت بۆ خۆبەتاڵکردنەوە؟ ئایا ئەوە لۆژیکی ڕەخنەگرتنە؟ کەسێك خاوەن چەقێکی فیکری بەهێز نەبێت، بەردەوام تووشی ئەم هەڵانە دەبێتەوە و بەخۆی خودی خۆی بە درۆ دەخاتەوە و بەردەوام خۆی تەریق دەکاتەوە. بۆیە زۆرجارانە وەستان لە نووسین گرنگترە لە نووسین، چونکە پێویستمان بەوەیە بە کردەی خوێندنەوەیەکی چڕ و پڕ ئەو چەقە فیکرییە لە ناوەوەی خۆماندا دروست بکەین.

بۆیە بەشێك لەوانەی خەریکی ڕەخنەگرتنن خاوەن ئەو چەقە فیکرییە نین و هەوڵیش نادەن بۆ دامەزراندنی ئەو دونیابینییە تایبەتییەیان. بۆیە بەردەوام لە گوتەیەك بۆ گوتەیەکی دیکە و لە گوتارێك بۆ گوتارێکی دیکە دژی خۆی دەوەستێتەوە. بە جۆرێك بۆ سەروبەر دەبێت، کە دواجار خۆی سەر لە خۆی دەرناکات. ئەو دووفاقیەتە لە گوتاری سیاسیی حیزبی نزیکە، نەوەك لە گوتارێك پەیوەندی بە دونیای ئیستاتیکا و مەعریفەوە هەبێت. ئەگەر هەر لەسەر ئەو کۆنتێکستەدا بوەستین، ئایا شیعر جێگەیەکە بۆ خۆبەتاڵکردنەوە؟ ئایا بنووس لە خۆی پرسیوە، کام بەتاڵکردنەوە؟ کەسێك ئەگەر خوێنەرێکی هۆشیاریش بێت، جارێك ناڵێت ئەو شاعیرە، یەکێکە لە شاعیرە تایبەت و جیاوازەکانی شیعری کوردی و دواتریش بڵێت، ئەوە ناشاعیرە و شیعر لەلای ئەو جێگەیەکە بۆ خۆبەتاڵکردنەوە.

لە گوتاری (کۆکردنەوەی دژەکان) بنووس ئامانجی ئەوە نییە جیاوازیی دژەکان ڕاڤە بکات، بەڵکو ئامانجی تەنیا ناوڕێزکردن و ڕازیکردنی ئەو شاعیرانە کە دەکەونە ناو بازنەی میتۆدی باشەوە. بۆیە بە پێویستی دەزانم ئاماژە بەچەند گوتراوێکی ئامادەن و قسەی سواوی ناو گوتارەکانی بکەم، کە ئەمجۆرە لە قسە هەڵهێشتنانە بەردەوام لە چایخانە و شەقام و دانیشتنی خوێنەران دووبارە و دووبارە دەبنەوە. ئایا پڕەنسیپی کاری ڕەخنەگر ئەوەیە ئەو گوتراوانە دووبارە

بڵێتەوە کە هەموو خوێنەرێکی شیعری دەیانڵێتەوە، یان شتێکی دیکە دەڵێت کە پێشووتر نەمانزانیوە؟ ئەگەر جددیتر بپرسین، ئایا ئەوە لۆژیکی فەلسەفە و فیکر و ئەدەبیاتە کە ئەو شتانە وەك ڕەخنە بگوترێنەوە، کە پێشووتر و بەردەوام گوتراون و گوتراونەوە؟ لێرەدا ئاماژە بە چەندان گوتراوێکی سواوی ناو گوتارەکانی بنووس دەکەم، بۆ ئەوەی گوتراوەکانمان نەکەونە بازنەی گومانەوە و خوێنەر وەها هەست بکات گرێیەکی دەروونیمان هەیە لەو گوتارەدا.

بنووس لە گوتارێکی بەناونیشانی (سروشتگەرا، یان دژە سروشتگەرا)دا، نووسیویەتی: " بەشێك لە توێژەروان لایانوایە بەکاربردنی زمانی نووسین بە گشتی و زمانی ئەدەب بەتایبەتی لە شێوە سادەکەیدا بە دروست نازانن، بەڵام بەپێچەوانەشەوە بەشێك لە نووسەران و شاعیران هەر بەردەوامن لەسەر بەکاربردنی زمانی سادە و نزیك لە زمانی ڕۆژانەی هاوڵاتیانەوە" یان لە پەڕەگرافێکی دیکەیدا دەڵێت: " ئەگەر باس لە دەست پێك بکەین دەبینین دەستپێکی شیعرەکە تاڕادەیەکی زۆر بە دەستپێکێکی لاواز دەستی پێکردووە" (12).

بنووس لە گوتارێکی دیکەیدا بەناونیشانی (نامۆبوونی خود لە بەردەم بووندا) چەندان گوتراوی سواو و ئامادەکراو فڕێدەداتە ناو گوتارەکەیەوە. وەکوو:
" ئەگەرچی تا ئێستا سیمای دەنگە نوێکانی شیعریی نوێی کوردی بەتەواوی دەرنەکەوتووە، بەڵام لەنێو ئەو دەنگە نوێیانەدا هەندێك دەنگ و شاعیری نوێ دەبینین".
ئایا ئەوە قسەی ڕەخنەگرێکە کە ساڵانە دوو سێ کتێب بخاتە ناو کتێبخانەی کوردییەوە، یان قسەی هەموو خوێنەرێکی ئاسایی شیعریی کوردییە؟ هەر بەجددی کاك ئارام سدیق هەست ناکەیت ئەو گوتراوەیە زۆر تەقلیدییە؟ ئەم گوتراوە بەجێدەهێڵین و ئەمجارە دەچینە سەر گوتراوێکی دیکەی. ئەمجارەیان نووسیویەتی: " زمان کەرەستەی بنەڕەتی شیعرە و بەبێ زمانێکی تۆکمە و جیاواز ناتوانرێت شیعرێکی نەمر و چڕبەخش بەرهەم بهێنرێت".
ئایا گوتاری ڕەخنەی ئەدەبی کوردی لەوەتەی هەیە ئەمەی دووبارە و دووبارە نەگوتووە؟ باشە ئەگەر ئەو ڕاستەیە هی من بێت و تێ خوێنەری ئەو ڕاستەیە بیت، ئایا هیچ خەیاڵ و بیرکردنەوەت وەبەر هیچ شتێکی تازە دەکەوێت کە لە پێشوودا نەتزانی بێت؟

هەر لەسەر هەمان گوتاردا دەوەستین و ئەمجارەیش بنووس نووسیەتی: " شاعیرانی نەوەی نوێ زیاتر لە شاعیرانی نەوەکانی پێشووتر کاریگەرن بە مۆدێرنە و دەرکەوتەکانی ئەم دنیا تازەیە"(13).

هەمیشە ڕەخنەگری میلی پشت بەو گوتراوە ئامادانە دەبەستێت کە ئەوەی خوێنەر بێت دەیزانێت. واتە هەمان قسەی ڕۆژانە دەگوازێتەوە ناو پرۆسەی نووسینەوە، تەنانەت ناتوانێت قسەی ڕۆژانەیش تێبپەڕێنێت.

بنووس لە گوتارێکی دیکەیدا بەناونیشانی (شیعر و دۆخی بە لێبوکبوون) دەنووسێت: " یەکێك لەو ڕەخنانەی لەمەڕ شیعری نەوەی نوێ بەردەوام بەر گوێمان دەکەوێت ئەوەیە کە شیعرییەت لە دەقەکانیاندا نییە و شیعر لای ئەم نەوەیە بۆتە قسەهەڵڕشتن".

لەم ڕستانەدا تەواو درك بەو هەقیقەتە دەکەین کە بنووس قسەی ڕۆژانە و گوتراوی سواو بەزۆر دەئاخنێتە ناو نووسینەکانیەوە. گوتەی " بەردەوام بەرگوێمان دەکەوێت" ئاماژە دانە بۆ ئەو هەقیقەتە.

یان لە درێژەی گوتارەکەدا دەڵێت: " یەکێك لە خەسڵەتەکانی شیعر ئەوەیە کە لادانی زمانی و وێنەیی بخولقێنێت".

ئایا لەوەی ئەدەبیاتی کوردی هەیە، ئەو گوتەیە نییە؟ ئاخر بنووس لەوە ڕاهاتووە چەندان گوتەی سواو لێرەو لەوێ بهێنێت و بەبێ ئامانج و مەبەست بیانخاتە ناو باسەکانیەوە.

ئەمجارە لە هەمان گوتاردا نووسیویەتی: " بەبێ چێژ شیعر جوانی کەمدەبێتەوە".

پێموایە ئەو گوتەیەکی هێندە سواوە، ئەوەی چوار کۆمەڵە شیعر بخوێنێتەوە دەتوانێت گوتەیەکی وەها بڵێت؟

هەر لەسەر هەمان گوتار دەدەوستین و ئەمجارە بنووس چونکە بڕیاری داوە بە بوون و نەبوون هەر دەبێ و هەر دەبێ بنووسێت، دەنووسێت: " شاعیر نەیتوانیوە تێکمەیی تەواو لە شیعرەکەدا بەرجەستە بکات".

بەر لە هەموو شتێك تێکمەیی تەواو مانای چییە؟ ئایا تێکمەیی ناتەواویش هەیە؟ ئەگەر شتێك تێکمە بێت، دەشێت تەواو یان نا تەواو بێت؟ هەر کردەیەك تێکمە بوو، ئەوە گومانی تێدا نییە کە تەواوە. دواتر، ئەوە ئیشی ڕەخنەگری ڕاستەقینەیە ڕێنمایی دەربکات و بڵێت، نەیتوانیوە وەها بکات و دەبوایە شاعیر ئەوهای کردبایە - نووسیبایە - ئەوە جۆرە قسەکردنە لەسەر شیعر دەمانباتەوە بۆ سەرەتای شەستەکان و حەفتاکان.

بنووس هەم بەردەوام دەبێت لە قسەهەڵڕشتن و هەمیش بەبێ بیرکردنەوەیەکی قووڵ هەمان ئەو گوتانەی لە ژیانی ڕۆژانەی هەر خوێنەرێکدا بەر گوێمان دەکەون و دووپات دەبنەوە، دەنووسێت:" درێژکردنەوەی شیعر بە شتی زیادە"(14).

پێموابێت ئەوەیش هێندە ڕوونە کە هیچ گوتەیەك لە خۆی هەڵناگرێت، وەلێ ئەگەر هەرکات کاك ئارام سدیق حەزی کرد و ویستی ئەوە ئامادەیی ئەوەم دەبێت گفوگۆی جددیانە و بەبێ بڕیاری پێشوەختە لەسەر ئەم گوتە و لەم بارەیەوە بکەین، جا چی بە نووسین بێت، یان بە شێوەی زارەکی.

بنووس لە گوتارێکی دیکەیدا بەناونیشانی (درۆ و مۆدێرنە لە شیعریی حەقیقەتی شاراوە) دەنووسێت: " لەنێو دونیای مۆدێرندا هەموو شتەکان گۆڕانیان بەسەردا دێت، هەر لە پەیوەندی تاکەکانەوە تا دەگاتە هەموو ئاستەکانی تری پەیوەندی"(15).
ئایا ئەو گوتراوانە قسەی هەموو خوێنەرێکی شیعری کوردی نین؟ ڕەخنەگری ڕاستەقینە کەشفی دونیایەکی دیکەمان بۆ دەکات لەناو کۆنتێکستە شیعرییەکاندا، کە خوێنەری ئاسایی درکی پێناکات. ئەگەر هەمان ئەو گوتراوە میلیانەی لە چاپخانەکاندا لەبارەی شیعرەوە دەگوترێن، بنووسینەوە! پرۆسەی نووسین وەك نەنووسینە، چونکە شتێك ناگوترێت، شیاوی گوتن بێت؟ بۆیە یەکێك لە ناسینەوەی خەسڵەتەکانی ڕەخنە بەزمانی میللی ئەوەیە، کە گوتەی ناو گوتارەکان لە یەك دەچن و کۆی گوتارەکان یەك قالب و چوارچێوەبەندی وەردەگرن و دەشێت ناو لەمجۆرە گوتارانە بنێن، گوتاری جێکەریی.

ئافرەت … چرا رۆژبەیانی

ئەو دونیایە جوان و پڕ سۆزەیە کە هەموو شتێک دەگرێتە خۆی، بەبێ ئەوەی یەک گ□□□یی هەبێت و قبوڵ کردنی هەموو شتێک بۆ جوان و ناشرینی بۆ خۆشی و ناخۆشی و هەزار شتی تر ئەو دونیا ئارامە ئەو دونیا بۆ دەنگ و هێمنە کە هەست بە ژیان ئەکەی ئەو شوێنەیە کە سەرچاوەی داهێنانەکانە، سەرچاوەی هەزو توانایە هەم بۆ خۆی هەم بۆ کەسی بەرامبەر ئافرەت دایکە ئافرەت خوشکە ئافرەت کچە ئافرەت .
ئەو دونیایە سەرجەم خەم و خەفەتەکان، سەرجەم خەونە قەدەغەکراوەکان کە رەگەزی بەرامبەر وای لی ئەکات ببی بە خەونێکی مەحاڵ بۆ ئافرەتی بەتاوان، بەداخەوە بۆ هەنێ وشە بۆ هەنێ سەرنج بۆ هەنێ شتی ناشرین ئەو دونیا جوانە ئەو دونیا خەیاڵی و رۆحیە لەناو دەبەن لەجیاتی دەست گرتن و هاندان، خەم و ئازار دروست

ئەکەن و ئەو دونیا جوان و ناوازەیە لەناو ئەبەن. بویە ئەلێم ئافرەت ژیانە بە پی ئەو کەسەی کە ئەو دونیا یەی ئەوخۆشی و ئاسودەی یان تیک دان و روخانی ئەو دونیا ییە و لەناوبردنی ژیان و هەقولانی خەم و ئازار لەرێدا تەنیا هەولی لە ناو بردنی ئەو دونیایە ئەدری نەک جوانتر کردنی ،
من دەلێم با ئەم نیشانە پرسیارانەی لەسەر ژن و کچانی ئەمدا هەن وەلایان بنێین، بەلکو ئالێرەدا، ناوێک بە خۆمان بکەین بە ناونیشان و بلێین ئێمە هەموومان پێکەوە هەردوو رەگەز پێکەوە مرۆڤین ، کەواتە با بتوانین پێکەوە تەواو کەری خەون و جوانیەکانی یەکتری بین ، ئەوەی من دەلێم تەنها ئەوەیە بۆ ئێمە ژنان و کچان ناتوانین بچووکترین خەونی خۆمان بەدی بێنین؟ بۆ ناتوانین بەشێک بین لە پرۆسەکان، بۆ نەتوانین ئێمەش بوونی خۆمان لەم کەونەدا بسەلمێنین؟ پرسیار گەلێکی زۆر هەن زۆر جار بەدەم خەیاڵ لەخەمی دەکەم، ئاخۆ ئەبێت ئەمە تاوانی چی بێت ، دابونەریت دین ، کۆمەلگا یان پەروەردە؟
ئیتر ئەبێت هەموو ئەو نیشانە پرسیارانە لابدەین لەسەر خۆمان تا بتوانین.. بە" نا"یەک بە کۆمەلگا بو دابونەریت ئێمە وەک ژنان و کچان مافی خۆمان ئەوێت وەک مرۆڤ نەک وەک رەگەزێکی جیاواز ..

نمونەی سەرکەوتنی ژنەکی بوێر له کتێبەکەی گولێک لە بیابانی ئەفریقا لە نوسینی" وارس دەریا "
پێمان دەلێت ئافرەت ئەتوانێ شۆرش بکات ئەتوانێ بەرەبەستی دابونەریت و پیاو سالاری هەتا دوای تێپەرێنێت ..
بە من وارس دەریا ئەوهێزەیە کە ئەتوانێت ئەو پەیامە بگەیێنێت ئێمە وەک ژنان خاوەن هێزین خاوەن توانا و خاوەن خۆمانین ..

چرا رۆژبەیانی